

Timchenko A. P. Methodological culture of science: doctrinal and ideological context.

It is that communicative methodology allows coordinate activity Information Interests and scientists as subjects of scientific knowledge with interests and needs of other members of society, as subjects of social interaction.

Keywords: methodology, scientific knowledge, public, open, communicative community.

Сташкевич О. О.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО: ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ

У статті розглянуто та проаналізовано інформаційне суспільство. Виокремлено особливості суспільства знань. Розкрито основні характеристики інтелектуального суспільства. Висвітлено філософську рефлексію самосвідомості людини.

Ключові слова: рефлексія, інформація, знання, інтелект, самосвідомість людини, інтелектуальна цивілізація.

У першій половині ХХІ століття відбувається принципова зміна ролі факторів соціально-економічного та цивілізаційного розвитку у світі, зростає значення творчої діяльності людини, яка є однією з наймогутніших рушійних сил розвитку цивілізації.

Ідею, згідно з якою настає переломна епоха в розвитку цивілізації, сьогодні поділяють багато науковців. Історики, філософи, соціологи часто пишуть про сучасну епоху як про час переоцінки цінностей, пошук нових шляхів цивілізаційного розвитку. І в цьому зв'язку важливо детальніше розібратися в тому, що слід розуміти під цими новими шляхами. З набору сценаріїв можливого майбутнього, серед яких більшість катастрофічних, людству належить відшукати найбільш сприятливі, що забезпечують не тільки його виживання, але і сталий розвиток.

Теоретико-методологічну базу дослідження сучасних суспільств, зокрема в умовах глобалізації, та цивілізаційного розвитку склали роботи В.Л. Абрамова, В.П. Андрущенко, Д. Белла, В.П. Бега, Дж. Гелбрейта, В.Л. Іноземцева, М. Кастельса, Р. Кроуфорда, Н.В. Кочубей, В.І. Кушерця, А.А. Чухно, Ю.В. Яковця.

Метою статті є висвітлення інтелектуального суспільства через філософську рефлексію розвитку людини.

Основними завданнями запропонованої статті є такі: проаналізувати інформаційне суспільство як сучасний етап формування нового цивілізаційного циклу; виокремити особливості суспільства знань як перехідного етапу у формуванні інтелектуального суспільства; висвітлити самосвідомість людини як рушійного апарату формування інтелектуальної цивілізації у майбутньому.

Становлення нової історичної епохи, чергового цивілізаційного циклу починається з наукової революції, з усвідомлення назрілих критичних ситуацій і пошуку шляхів їх вирішення, з хвилі нових відкриттів і великих винаходів і їх реалізації. Кінцевим підсумком цього потоку є трансформація виробництва і суспільства, перехід до нового довгострокового столітнього або тисячолітнього цивілізаційного циклу, наступного ступеня у розвитку суспільства.

Потім ця хвиля спадає, темпи зростання інноваційної активності сповільнюються, наукові досягнення, винаходи та інновації дрібнішають, цивілізаційний цикл переходить у фазу зрілості, а потім в кризову фазу, вихід з якої – в наступній науковій та інноваційній революції [16, 18].

Ми знаходимось на етапі функціонування «інформаційного суспільства». Цей термін набув поширення, коли, відповідно, увага дослідників була прикута до зростаючого значення інформаційних товарів та технологій. Наприклад, російський науковець В. Л. Іноземцев найважливішою особливістю нового суспільства вважає панування виробництва послуг та інформації, а технологічною базою подібної трансформації він називає якісно нову роль науки та теоретичного знання [6, 125]. Іспанський дослідник М. Кастельс залежно від фундаментального джерела підвищення продуктивності виділяє аграрний спосіб економічного розвитку, індустріалізм та інформаціоналізм. Для інформаціонального способу розвитку таким джерелом він вважає технології генерування знань, обробки інформації та символічної комунікації [7, 51].

Українські економісти Н. В. Кочубей і Р. В. Кочубей вбачають сутність інформаційного суспільства не стільки в тому, що інформація стає товаром, який має особливий вплив на всю економіку, скільки в тому, що через інформацію суспільство впливає саме на себе, і ця обставина рефлектується [8, 329].

В. І. Кушерець також використовує термін «інформаційне суспільство», визначаючи його як «суспільство, структури, технічна база, людський потенціал якого пристосовані для оптимального

перетворення знань в інформаційний ресурс і переробки цього ресурсу з метою переведення його з пасивних форм (книги, статті, патенти тощо) в активні (моделі, алгоритми, програми, проекти і, нарешті, у цілісні інформаційні технології)» [9, 56].

Інформаційне суспільство може бути продуктивним лише на основі знання, про що переконливо говорять Д. Белл, Дж. Гелбрейт, М. Кастельс, Дж. Ходжсон, Р. Кроуфорд та ін. «В останні два десятиліття, – зазначає М. Кастельс, – у світі з'явилася економіка нового типу, що я називаю інформаційною і глобальною... Інформаційна – тому що продуктивність і конкурентоспроможність факторів у цій економіці залежать насамперед від їхньої здатності генерувати, обробляти й ефективно використовувати інформацію, що ґрунтується на знаннях. Глобальна – тому що основні види економічної діяльності, такі як виробництво, споживання і циркуляція товарів і послуг, а також їх складові (капітал, праця, сировина, управління, інформація, технології, ринки) організуються в глобальному масштабі, що поєднує економічних агентів» [3].

І лише коли здатність до постійного продукування знань стає джерелом добробуту людини та критерієм соціальної диференціації, можна говорити про нову стадію соціально-економічного розвитку.

Американський соціолог Р. Кроуфорд головну роль у процесі розвитку людського суспільства відводить знанню, фактично інтелектуально-творчій діяльності, без якої не можна здобути жодного знання. Сучасне суспільство він називає суспільством знання, тобто інтелектуалізованим соціумом. Нове знання призводить до виникнення нової технології, що, у свою чергу, зумовлює економічні зміни, які спричиняють соціально-економічні зміни, а це в підсумку є передумовою створення нової парадигми або нового бачення світу. Таку модель можна використовувати для пояснення тих серйозних економічних, соціальних і політичних змін, що нині відбуваються у світі [3].

Перетворити інформацію на знання людина може за допомогою інтелекту, що дало підставу дослідникам запровадити до наукового обігу термін «інтелектуальне суспільство». Наприклад, А. А. Чухно, характеризуючи нове суспільство, спирається на теорію «людських відносин», відповідно до якої людина складається з тіла, інтелекту та духу. Він зазначає, що на перших етапах розвитку людства домінувала фізична праця (реалізація можливостей тіла) та примусові методи організації, але згодом на перший план вийшов інтелект, що проявилось у розвитку науки і техніки, та методи стимулювання [15,

112]. Інформація стає знаннями, якщо усвідомлюється людиною, а інструментом такого усвідомлення є інтелект.

Таким чином, залежно від співвідношення інформаційних технологій, знань та інтелекту, які утворюють його фундаментальну структуру, можна послідовно виділити інформаційне суспільство, суспільство знань та інтелектуальне суспільство.

В *інформаційному суспільстві* відбувається актуалізація інформаційних технологій, що призводить до виникнення нових інформаційних товарів та відповідних сегментів ринку і має наслідком стрімке прискорення технічного прогресу, зростання добробуту населення провідних країн світу [13].

Інформаційне суспільство виражає ідею нової фази в історичному розвитку передових країн. Тобто, не прихід «постіндустріального» суспільства, а створення нового соціального зразка, що є результатом «другої індустріальної революції», яка в основному ґрунтується на мікроелектронній технології. Зростаюча кількість людей з необхідністю втягується в безпрецедентне розмаїття інформаційно орієнтованих типів робіт. Наукові й технічні працівники збирають і продукують інформацію, менеджери й фахівці опрацьовують її, викладачі й працівники комунікаційної сфери поширюють її. Цей процес «інформатизації» не залишає недоторканою жодну сферу соціальної активності: від повсякденного життя до міжнародних відносин та від сфер дозвілля до виробничих відносин [4].

Інформаційне суспільство є функціональним блоком суспільства знань. Це можна пояснити тим, що концепція інформаційного суспільства пов'язана з ідеєю технічних інновацій, тоді як суспільство знань охоплює соціальні, культурні, економічні, політичні та інші аспекти суспільних перетворень, а також більш широкий та багатогранний погляд на розвиток суспільства майбутнього. Через те концепція «суспільства знань» краще відображає складність та динамізм змін у суспільстві, ніж концепція «інформаційного суспільства» [10].

У *суспільстві знань* основною метою людини стає розвиток професійних здібностей, а основною формою обміну – обмін послугами, підринається товарний характер виробництва, проте зберігаються загрози для подальшого існування людства, пов'язані зі зростанням виробництва зброї, забрудненням навколишнього середовища, розповсюдженням шкідливої інформації тощо. Інформаційні технології відходять в основу, актуальними стають професійні знання [13].

В економіці Третьої Хвилі знання замінюють і ресурси, і транспортування, те ж можна сказати і про енергію. Знання зменшують потребу в сировині, роботі, часі, просторі, капіталі, та інших ресурсах. Вони стають незамінним засобом – основним ресурсом сучасної економіки, цінність якого постійно зростає. Відбувається, якщо так можна сказати, «когнітивна революція», що серед іншого змінює й економіку, національну і світову. Саме так, революційною економіку Третьої Хвилі робить той факт, що коли земля, робота, сировина і, можливо, навіть капітал можуть розглядатися як обмежені ресурси, то знання фактично невичерпні. Знання – єдине, що взагалі є цінністю в умовах «кіберпросторової економіки». Робітник розумової праці – це головне надбання будь-якої організації. Робота більше не товар. Це вже в більшій мірі доля автоматизованих ліній. Головне – знання і творчі здібності. Головний засіб виробництва – інтелект самого працівника [10].

В інтелектуальному суспільстві метою людини і суспільства в цілому стає всебічний розвиток особистості, невід’ємний від суспільних інтересів і неможливий без їх урахування, очікується подолання негативних аспектів діяльності людини. Актуальності набуває одухотворений інтелект [13].

Інформаційні здібності людини забезпечують динамічність особистості, зберігаючи її відкритість до нової інформації, забезпечуючи її саморегуляцію та самовдосконалення у відповідності з новими смислами [4, 57].

Смисли – міри, одиниці духовної діяльності людини, що визначається нормативним змістом значень, знаннями, установками, цінностями людини.

Момент сприйняття смислу особистістю є моментом його усвідомлення. Усвідомлення смислу не є кінцевим результатом свідомої діяльності людини – це лише можливість бути, ставити мету, взаємодіяти, розраховувати очікуваний результат. Реалізація цієї можливості потребує глибокої внутрішньої роботи особистості, феноменом якої постає самосвідомість. Самосвідомість є моментом рефлексії, «внутрішньої активності, набутою свідомістю здібністю зосереджуватися на собі і опанувати саму себе».

Рефлексія є характерним розгляданням особистістю самої себе відсторонено, виразом особливої позиції, особливого підходу до життєдіяльності, а її результат – завжди нове знання, новий досягнений смисл [4, 58].

Процес розвитку людини представники різних філософських течій пояснюють по-різному. Представники ідеалістичної філософії

вважають, що розвиток людини є процесом стихійним, некерованим, спонтанним; розвиток відбувається незалежно від умов життя, він детермінований лише «вродженою потенцією»; розвиток людини фатально зумовлений її долею, в якій ніхто нічого змінити не може, – це лише невелика частина думок. Науково-матеріалістична філософія трактує розвиток як властивість живої матерії, що притаманна їй одвічно завдяки властивим матерії руху й саморуху [14].

Продовжуючи питання про інтелектуальне суспільство, нам потрібно розглянути розвиток особистості з позицій філософської рефлексії.

Як писав І. Кант, рефлексія «це такий стан душі, в якому ми насамперед намагаємося знайти суб'єктивні умови, при яких можемо утворювати поняття». Якщо перекласти слова Канта на сучасну мову, то виходить, що завдяки рефлексії людина виробляє знання, з якого в подальшому вже будеться друга природа. Це при русі в одній площині, а при русі в іншій ми маємо справу з виверженням вільної енергії [1, 33].

Однією з умов еволюційного руху є те, що людина повинна досягнути певного ступеня власної зрілості. Тут є параметри, які фіксують фази її видового чи біологічного розвитку і ті, які фіксують ступені родового, соціального або суспільного розвитку. Основні біологічні параметри розвиненості людини впливають з аналізу інтелектуального аспекту її еволюції. Як виявилось, щоб бути достатньо розвинутою, людина має оволодіти всіма основними атрибутивними властивостями субстанції-універсуму, найважливішими серед яких є: обмін речовин, спадкоємність, відбивання, рефлексивність, рецептивність, мислення, інформаційність, енергоємність та інші [2].

Під самосвідомістю В. П. Бех розуміє момент рефлексії, завдяки якій людина, з одного боку, перетворює продукти свідомості в продукти духовного світу, а з другого, – забезпечує перехід змісту семантичної реальності в продукти розуму або мислення. При цьому важливо підкреслити те, що самосвідомість людини є нічим не обмеженим або нескінченним процесом саморуху універсуму, що перебуває в суб'єктивізованій формі або в стані мікрокосму.

За своїм місцем у форматворчому процесі самосвідомість повинна отримувати і отримує свій подальший розвиток вже поза людським організмом. Наука визначила його поняттям «умонастрій» людини. З нього формується умонастрій соціальних спільнот, трансперсональність, соціетальна психіка, колективна свідомість і багато іншого.

Зазначена теза є важливою для подальшого аналізу місця і ролі людини в саморусі універсуму, тому ми звертаємо на нього особливу увагу. Існування інтелекту, елементами якого є не поняття, а інтуїція, є вже встановленим фактом, а форма колективної свідомості, що належить до колективного інтелекту, може бути названа і вже названа космічною свідомістю. Визнаючи легітимність колективної свідомості і колективного інтелекту, ми повинні розглядати людську особистість як оригінальний функціональний орган універсуму. Інакше кажучи, ми маємо справу з соціальним процесом як явищем геологічного походження і тотального характеру. Тобто завдяки наявності самосвідомості людина виходить за свої межі, створюючи колективний інтелект [1, 21].

Колективний інтелект – системна якість сукупності індивідуальних людських розумів, здатних обмінюватися інформацією, формувати загальне світосприйняття, удосконалювати колективну пам'ять і, можливо, виробляти і приймати колективні рішення [3, 186].

Основою для виробництва соціального світу є енергія, що циркулює в структурі біологічного людського організму, яка інтелектуалізується і набуває культурної форми. У зв'язку з цим необхідно розкрити сенс і зміст категорії «інтелектуальне», оскільки інтелектуальне, на думку В.П. Беха, якраз і є той згусток енергії в структурі людського організму, розплутавши який можна кількісно оцінити енергетичний потенціал суб'єктивованого соціального світу.

Для вирішення цієї проблеми необхідно розглянути сутність поняття «інтелектуальне». Алгоритм саморозгортання будь-якого поняття як цілого описаний в гегелівській «Науці логіки». Виходячи з цієї установки, спробуємо розкрити сутність поняття «інтелектуальне» відповідно гегелівської схемою: існування – явище або буття – дійсність. Перейдемо до короткої характеристики вищеназваних стадій саморозгортання поняття «інтелектуальне» [1, 33].

Почнемо з розгляду сутності інтелектуального як рефлексії універсуму в самому собі. Під сутністю інтелектуального слід розуміти оригінальну форму універсуму, яка суб'єктивується в живій речовині і тому протистоїть йому як істотна.

Подальший рух інтелектуального від існування в явище є перехід в щось абсолютно протилежне. Для забезпечення постійного взаємодії матеріального і духовного почав у структурі людської особистості сформувалися і діють два спеціальні органи зі своїми оригінальними механізмами [1, 35].

Атрибутом «інтелектуального» є егрегор, що розуміється нами як пульсуюче силове поле. При цьому не можна не відзначити, що наукова думка людства є найбільш раціональним його різновидом. Думка є нічим іншим як нейтронними взаємодіями в людському мозку, які вже доступні до вивчення квантовою біоенергоінформатикою, що вивчає процеси обміну слабкими і надслабкими енергоінформаційними сигналами. Ця наука допомагає по-новому поглянути на явища телепатії, телекінезу, ясновидіння, біолокації, полтергейсту, левітації, реінкарнації та інші. Для електрона нейтронні процеси – енергетична хмара, пляма з індивідуальним малюнком і вагою, і, природно, зі своїми магнітними, гравітаційними, фотонними копіями, що неповторно заповнюють ноосферу [1, 37].

Під ноосферою (сферою розуму) сучасні науковці розуміють ту частину біосфери, яка перебуває під впливом людської активності і тому багато її процеси в принципі можуть бути керовані та спрямовані людиною.

Таким чином, сучасна людина стає відкритою для космічних енергій, космічного вогню. Духовні енергії космічного вогню, з одного боку, виконують очисну функцію (на духовному, ментальному, емоційному і фізичному планах), а з іншого, – активно сприяють пробудженню, зміні, розширенню і космізації свідомості кожної окремої людини. І цей Вогонь Простору виявляє справжню внутрішню сутність кожної людини. І його вплив залежить від стану свідомості людини, рівня розвитку її духовності [14].

Отже, сучасний стан функціонування суспільства, а саме інформаційного суспільства, характеризується доступом до великого обсягу інформації, яка стає знаннями, якщо усвідомлюється людиною, а інструментом такого усвідомлення – це інтелект, який людина застосовує за допомогою рефлексії.

Саме це питання, на нашу думку, заслуговує особливої уваги, оскільки інтелектуальний розвиток людини стане новим етапом у формуванні нового суспільства та, відповідно, нової цивілізації планетарного масштабу, де домінуючою цінністю стає інтелект і духовний розвиток людини, а визначальними факторами – інформація та знання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні інтелектуального розвитку особистості як основи формування інтелектуальної цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех В. П. Человек и Вселенная: когнитивный анализ. – Запорожье : РА «Гандем – У», 1998. – 144 с.
2. Бех В. П. Еволюційний аспект соціального організму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ispu_ksue_Beh_Organizm/190.html
3. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність у трансформаціях суспільного економічного прогресу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/18340719/ekonomika/intelektualna_vlasnist_transformatsiyah_susplnogo_ekonomichnogo_progresu.
4. Бондаревич І. М. Духовність особистості як атрибут саморозгортання людини : дис...канд. філос.наук : 09.00.04/ І.М.Бондаревич; Нац.пед.ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2008. - 210 с.
5. Девід Лайон Інформаційне суспільство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/lajon.html>.
6. Иноземцев В. Л. Постиндустриальное общество как теоретическая конструкция // Социально-экономические проблемы информационного общества / Под ред. д. э. н., проф. Л. Г. Мельника. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – С.120-149.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
8. Кочубей Н. В. Синергетическая методология исследования социально-экономических систем / Н. В. Кочубей, Р. В. Кочубей // Социально-экономические проблемы информационного общества / Под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – С. 313-332.
9. Кушерець В. І. Знання як стратегічний ресурс суспільних трансформацій. – К. : Знання України, 2004. – 248 с.
10. Мельник О. Л. Інформаційне суспільство та суспільство знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/VKPI_fpp/2007-2-2/12_Melnik.pdf.
11. Моисеев Н. Н. Универсум. Информация. Общество. – М. : Устойчивый мир, 2001. – 200 с.
12. Мойсеюк Н.Є. Розвиток, соціалізація і виховання особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12780805/pedagogika/rozvitok_sotsializatsiya_vihovannya_osobistosti
13. Наумов М. С. Становлення постіндустріального суспільства в Україні та Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/22554/1/290-296_%D0%9

- D%D0%B0%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2_%D0%9C%D0%A1.pdf.
14. Тюрина Н. Т. Ноосферный человек – ноосферное образование – ноосферная цивилизация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lg.tcvin.snu.edu.ua/ru/gndl-lduhovni-osnovi-ljudinir/noosfernoe-mirovozzrenie--znak-novoj-jery/345-noosfernyj-chelovek-noosfernoe-obrazovanie-noosfernaja-civilizacija>.
 15. Чухно А. А. Соотношение индустриального и постиндустриального типов развития: проблемы теории и практики // Социально-экономические проблемы информационного общества / Под ред. д. э. н., проф. Л. Г. Мельника. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2005. – С. 88-120.
 16. Яковец Ю. В., Абрамова В. Л. Анализ факторов научно-технологического развития в контексте цивилизационных циклов. Под редакцией Ю. В. Яковца, В. Л. Абрамова. – М.: МИСК, 2012. – 456 с.

Сташкевич О. А. Интеллектуальное общество: философская рефлексия.

Рассмотрено и проанализировано информационное общество. Выделены особенности общества знаний. Раскрыты основные характеристики интеллектуального общества. Освещена философская рефлексия самосознания человека.

Ключевые слова: информация, знания, интеллект, рефлексия, самосознание человека, интеллектуальная цивилизация.

Stashkevich O. O. Intellectual society: philosophical reflection.

Reviewed and analyzed the information society. The features of a knowledge society. Reveals the main characteristics of the intellectual community. Highlights the philosophical reflection of human consciousness.

Keywords: information, knowledge, intelligence, reflection, self-awareness, intellectual civilization.

Левада С. В.

**СИНЕРГЕТИЧНИЙ ДИСКУРС ПОДІЄВИХ
СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ**

Стаття присвячена дослідженню синергетичного дискурсу подієвих сценаріїв розвитку. Розглядається дискурс самоорганізації за умов стійкості та нестійкості соціальної системи. Обґрунтовано п'ять основних подієвих сценаріїв розвитку. Окреслено ключові подієві детермінанти розвитку.